

РЕГУЛАТОРНИ ОКВИРИ ЗА ПРИЛАГОЂАВАЊЕ КЛИМАТСКИМ ПРОМЕНАМА И ЊИХОВО УБЛАЖАВАЊЕ У ШУМАРСТВУ И ПОВЕЗАНИМ СЕКТОРИМА

ЈЕЛЕНА НЕДЕЉКОВИЋ¹
ДРАГАН НОНИЋ¹
НЕНАД РАНКОВИЋ¹
МИРЈАНА СТАНИШИЋ¹

Извод: Управљање климатским променама захтева двоструки приступ решавању проблема који су са њима повезани, са једне стране ублажавање негативних ефеката и, са друге, прилагођавање на климатске промене. У оквиру ових процеса у шумарству и повезаним секторима, постоје многобројне заинтересоване стране, као што су институције и организације из јавног сектора (јавна управа, јавне службе, предузећа и организације за газдовање државним шумама и управљање заштићеним подручјима), образовне и истраживачке организације, невладине организације и др. Циљ истраживања је утврђивање садржаја регулаторних оквира у шумарству и повезаним секторима, са аспекта управљања климатским променама и ставова заинтересованих страна у вези са овом проблематиком у одабраним земљама југоисточне Европе. Ове земље су већ чланице Европске уније (Словенија и Хрватска), или се налазе у одређеној фази процеса приступања (Србија и Босна и Херцеговина). За потребе истраживања, прикупљени су и анализирани примарни и секундарни подаци. Примарни подаци су прикупљени путем интервјуа (укупно 29), а секундарни подаци су добијени из стратешких и законодавних докумената у области шумарства и повезаних сектора. Испитаници из одабраних земаља југоисточне Европе су изнели мишљење о потреби за укључивањем проблематике климатских промена у шумарску и политику заштите природе. Такође, сматрају да регулаторни оквири повезаних сектора и области (животна средина, заштита природе, енергетика и сл.), треба да узму у обзир улогу шума у управљању климатским променама. Поред тога, дефинисани су и ставови о постојању успешне политике управљања климатским променама на националном нивоу, као и предусловима за њено спровођење.

Кључне речи: управљање, климатске промене, шумарство, регулаторни оквири, заинтересоване стране, југоисточна Европа

REGULATORY FRAMEWORK FOR CLIMATE CHANGE GOVERNANCE IN FORESTRY AND RELATED SECTORS

Abstract: Climate change governance requires a dual approach to addressing the problems associated with them, on the one hand mitigation and, on the other, adaptation. Within the framework of these processes in forestry and related sectors, there are many stakeholders, such as public sector institutions and organizations (public administration, public services, enterprises and organizations for state forest management and management of protected areas), educational and research organizations, non-governmental organizations and others. The aim of the research is to determine the content of regulatory frameworks in forestry

¹ *др Јелена Недељковић, доцент; др Драган Нонић, ред. проф.; др Ненад Ранковић, ред. проф.; мр Мирјана Станишић, докторанд, Универзитет у Београду - Шумарски факултет, Београд (jelena.nedeljkovic@sfb.bg.ac.rs)*

and related sectors, from the aspect of climate change governance and stakeholders attitudes towards this issue in the selected countries of Southeast Europe. These countries are already members of the European Union (Slovenia and Croatia), or are in a certain stage of the accession process (Serbia and Bosnia and Herzegovina). For the purpose of research, primary and secondary data were collected and analyzed. Primary data was collected through interviews (29 in total), and secondary data were obtained from strategic and legal documents in the field of forestry and related sectors. Respondents from selected Southeast European countries expressed their opinion on the need to include climate change issues in forestry and nature protection policies. They also believe that the regulatory frameworks of related sectors and areas (environment, nature protection, energy, etc.) should take into account the role of forests in climate change governance. In addition, the views on the existence of a successful climate change policy at the national level, as well as the implementation prerequisites have been defined.

Keywords: governance, climate change, forestry, regulatory framework, stakeholders, Southeast Europe

1. УВОД

Разумевање климатских промена, као глобалног изазова у области животне средине и друштва у целини, представља централни захтев за управљање климатским променама (Fröhlich, J., Knieling, J., 2013). Управљање климатским променама захтева двоструки приступ решавању проблема који су са њима повезани (Meadowcroft, J., 2009):

1. ублажавање негативних ефеката климатских промена²;
2. прилагођавање климатским променама³.

Превенција емисије гасова са ефектом стаклене баште (ублажавање), као и прилагођавање климатским променама, подједнако су важни (Fröhlich, J., Knieling, J., 2013) и са аспекта доприноса сектора шумарства борби са климатским променама (Копривица, М. *et al.*, 2012; Копривица, М. *et al.*, 2013; Ханевинокел, М., Реуорн, Ј.Л., 2014; Брунетте, М. *et al.*, 2018). Управљање климатским променама кроз ублажавање негативних ефеката⁴ захтева, између осталог, и разумевање политичког приступа овој проблематици. Владама је на располагању низ политичких оквира и инструмената којима се може подстаћи ублажавање. Ти оквири су, првенствено, регулаторни, чије спровођење зависи од њиховог дизајна, али и од политичке воље да се они примене (Meadowcroft, J., 2009). Управљање у области прилагођавања климатским променама⁵ обухвата „...познавање очекиваних регионалних и локалних климатских ефеката“ (Meadowcroft, J., 2009). С обзиром на то да клима наставља да се мења „...обим иошребној прилагођавања ће се, такође, развијати“ (Meadowcroft, J., 2009). Конкретне активности, које се могу предузети у циљу прилагођавања климатским променама, подразумевају (Meadowcroft, J., 2009):

- захтев да се питања климатских промена укључе у националне, регио-

2 за детаљније информације о дефиницији појма „ублажавање негативних ефеката климатских промена“, погледати извор (2007)

3 за детаљније информације о дефиницији појма „прилагођавање климатским променама“, погледати извор (2007)

4 енгл. Governance of mitigation

5 енгл. Governance of adaptation

- налне и локалне политике и процесе планирања;
- интеграција прилагођавања климатским променама у управљање природним ресурсима и заштићеним подручјима;
- припрема периодичних националних и регионалних извештаја о прилагођавању и предвиђеним дугогодишњим трошковима прилагођавања;
- оснивање регионалних секторских форума са кључним актерима за истраживање утицаја климатских промена;
- сарадњу са сектором осигурања, како би се идентификовале слабости и предузеле мере за отклањање последица;
- укључивање питања прилагођавања, у рад институција и организација које се баве финансирањем истраживања.

Управљање климатским променама кроз ублажавање негативних ефеката и прилагођавање је „...прекогранични, мултисекторски и мултиактерски изазов са специфичностима дугорочности и несигурности“ (Fröhlich, J., Knieling, J., 2013). У том смислу, констатован је утицај на „...разне секторе, ствари и актере“, па се као кључна карактеристика климатских промена издавају разноврсност различитих перспектива и интереса (Fröhlich, J., Knieling, J., 2013). То подразумева да „...не може бити само један адекватан облик управљања, ни само један програм или једна идеална политика“, већ је потребан „...широк избор опција и решења“ (Fröhlich, J., Knieling, J., 2013). Имајући у виду међусекторску природу утицаја на климатске промене, „...интеграција и међусекторска координација политика се сматрају интегралним за сваку меру за решавање ових проблема“ (Juhola, S., Westerhoff, L., 2011). Иако се раније сматрало да је ово проблематика која се тиче само сектора животне средине, сада преовладава став да борба са климатским променама „...изазов који захтева учешће и сарадњу мноштва сектора, како би се избегли потенцијални конфликти“ (Juhola, S., Westerhoff, L., 2011). Политике „...ублажавања и прилагођавања у оквиру сектора шумарства не би смеле игнорисати многе покретаче промена које потичу из других сектора“ (Serpälä, R., 2009). Сектори и области повезани са шумарством у погледу ове проблематике су енергетика, заштита природе, животна средина, одрживи, регионални и рурални развој, пољопривреда и водопривреда (Serpälä, R., 2009; Juhola, S., 2010; Rye, C. et al., 2012; Gudrić, I., 2013; Нон и Ђ, Д., et al., 2017). Кључне заинтересоване стране у процесу управљања климатским променама су: државне институције и организације (Влада, министарства и друге државне организације), тржишни учесници (пословне организације и предузећа), као и организације из области науке и цивилног друштва (Corfee-Morlot, J. et al., 2011; Gudrić, I., 2013; Нон и Ђ, Д., et al., 2017). Узимајући у обзир хетерогеност и бројност заинтересованих страна у овој области (Нон и Ђ, Д., et al., 2017), основни циљ државе је, пре свега, „...изградња и јачање postojećih капацитета националних стручњака и доносилаца одлука који формулишу политику о климатским променама у својим институцијама, организацијама и агенцијама, као и представници академског сектора, индустрије, приватног сектора,

невладиних организација и медија“ (G u d r i ć, I., 2013). У регулаторне оквиру спадају сва правна документа и процедуре: стратегије, закони, уредбе, правилници, укази, и сл. Они обухватају све политичке интервенције, које служе да се обезбеди примена циљева шумарске политике (G l ü c k, P., 2001). Једноставан и јасан концепт регулаторних оквира у шумарству обезбеђује очување и одрживо коришћење шума и шумског земљишта путем одређених забрана и регулативе (K r o t t, M., 2005). Потреба за одговарајућим управљањем климатским променама је препозната и у оквиру различитих политика и стратегија на нивоу Европске уније (ЕУ). Питања климатских промена су укључена у политику ЕУ од 1980. године, док су се питања прилагођавања климатским променама укључила у политике различитих сектора чланица ЕУ кроз развој националних стратегија прилагођавања тек од 2005. године (B i e s b r o e k, R. *et al.*, 2010). Како би свака земља чланица ЕУ појединачно била у могућности да спроведе кључне приоритете „Стратегије Европа 2020“⁶, све политике ЕУ, инструменти и правни акти, као и различите врсте мера подршке су усмерене на остваривање циљева стратегије, укључујући и буџет ЕУ за период 2014–2020 (2011/8). Студије о политици унутар ЕУ су идентификовале „...значај јачања њаршнерсјива и сарадње у ујрављању климатским променама, као и развоја одговарајуће институционалног оквира и њаршних инструмената политике“ (E n g l a n d, M. *et al.*, 2016). Ипак, у оквиру ЕУ политика, не постоји јединствен приступ интеграцији питања у вези са климатским променама (2014).

Претходним истраживањима (G u d r i ć, I., 2013; Ž i v o j i n o v i ć, I., W o l f s l e h n e r, B., 2015; Ž i v o j i n o v i ć, I. *et al.*, 2015; P а н к о в и ћ, Н. *et al.*, 2016/8; Н о н и ћ, Д. *et al.*, 2017; Т о м и ћ е в и ћ Д у ђ л е в и ћ, Ј., Ж и в о ј и н о в и ћ, И., 2017), утврђено је да бројни регулаторни оквири, који су повезани са сектором шумарства у Србији и земљама у окружењу, прописују као директан или индиректан циљ ублажавање негативних ефеката и прилагођавање климатским променама. Ипак, истакнуто је да њихова међусобна повезаност и начин деловања (позитиван или негативан утицај) нису у довољној мери анализирани у научној и стручној литератури (P а н к о в и ћ, Н. *et al.*, 2016/a). Управо из тих разлога, било је потребно спровести ово истраживање. Последњих година, цео регион југоисточне Европе, а посебно одабране државе (Словенија-СЛО, Хрватска-ХРВ, Србија-СРБ и Босна и Херцеговина-БиХ⁷), био је погођен великим природним непогодама (ледоломи, ветроломи, поплаве и др.), које су озбиљно утицале и на шумске екосистеме (P а н к о в и ћ, Н. *et al.*, 2016/a; К р с т и ћ, М. *et al.*, 2016). Одабране државе имају различит статус у односу на чланство у ЕУ⁸, односно имају различите изазове прилагођавања сектора шумарства про-

6 енгл. Communication from the Commission: Europe 2020 - a strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM(2010)2020.

7 У раду је анализирана само Федерација Босне и Херцеговине (ФБиХ), као један од два ентитета у БиХ.

8 Словенија је чланица Европске уније од 2004., а Хрватска од 2013. године. Србија има статус кандидата од 2012., а Босна и Херцеговина је у статусу потенцијалног кандидата од 2003. године.

менама које су настале као последица политичке и економске транзиције (P a c h o v a, N. *et al.*, 2004)

Истраживање је обављено у циљу утврђивања садржаја регулаторних (стратешких и законодавних) оквира у шумарству и повезаним секторима, са аспекта управљања климатским променама и ставова заинтересованих страна у вези са овом проблематиком у одабраним земљама југоисточне Европе. Сврха истраживања је да се укаже на могућности унапређења регулаторних оквира у погледу управљања климатским променама и улоге сектора шумарства у том процесу. Предмет истраживања су садржаји анализираних регулаторних оквира, као и ставови испитаника о истраживаној проблематици.

2. МЕТОД РАДА

У истраживању је коришћено више различитих научних **метода**. За утврђивање сличности и разлика ставова испитаника у односу на регулаторне оквири за управљање климатским променама, коришћена је компаративна метода. Статистичка метода је коришћена за обраду дела примарних података, који су прикупљени интервјуима. За потребе проучавања регулаторних оквира, коришћена је метода анализе, а за обраду секундарних података (регулаторни оквири), и дела примарних података, метода анализе садржаја. Од истраживачких техника, коришћен је појединачни усмерени интервју (M a l h o t r a, N., 2007). Приликом одређивања представника институција и организација у одабраним државама, коришћена је неслучајна метода избора узорка (енгл. „judgemental sampling“), тј. примењен је намерни узорак на бази вредносног суда (M a l h o t r a, N., 2007). Истраживање је било усмерено на представнике институција и организација на националном нивоу управљања⁹ у шумарству и заштити природе¹⁰, који су директно или индиректно повезани са датом проблематиком.

За потребе овог истраживања, урађено је 29 интервјуа (табела 1). Након контактирања испитаника телефоном и објашњења циља истраживања, један део интервјуа¹¹ је спроведен директно (енгл. „face to face“). Преосталим испитаницима из Хрватске и Србије, као и свим испитаницима из Словеније и ФБиХ, упитници су послати електронским путем, јер нису били у могућности да дају одговоре директним путем. Подаци у одабраним државама југоисточне Европе, прикупљени су у периоду од новембра 2016. године до

9 Истраживање је обухватило представнике јавне управе, јавних служби, организација за газдовање државним шумама, истраживачких и образовних организација и невладиних организација.

10 Истраживање је било потребно спровести и са представницима институција и организација у области заштите природе, јер питања климатских промена нису у надлежности искључиво сектора шумарства (Ранковић, Н. *et al.*, 2016/6; Нонић, Д. *et al.*, 2017).

11 Седам испитаника из Србије и пет из Хрватске.

априла 2017. године.

Табела 1. Преглед броја и структуре испитаника

Table 1 Overview of the number and structure of respondents

Група заинтересованих страна	Институција/организација	Држава							
		СЛО (5)		ХРВ (6)		СРБ (10)		ФБиХ (8)	
		(број испитаника)	Шифра испитаника	(број испитаника)	Шифра испитаника	(број испитаника)	Шифра испитаника	(број испитаника)	Шифра испитаника
Јавна управа у шумарству и заштити природе	Министарство надлежно за шумарство	+ (1)	СЛО-1	-		+ (1)	СРБ-1	+ (2)	ФБиХ-1 ФБиХ-2
	Министарство надлежно за заштиту природе	+ (1)	СЛО-2	-		+ (1)	СРБ-2	+ (1)	ФБиХ-3
Јавна служба у шумарству и заштити природе	Јавна служба у шумарству	+ (1)	СЛО-3	-		-		-	
	Јавна служба у заштити природе	-		-		+ (1)	СРБ-3	-	
Предузећа и организације за газдовање државним шумама и управљање ЗП	Јавна предузећа за газдовање државним шумама	-		+ (1)	ХРВ-1	+ (2)	СРБ-4 СРБ-5	+ (2)	ФБиХ-4 ФБиХ-5
	Предузећа и организације за управљање заштићеним подручјима	-		+ (1)	ХРВ-2	+ (2)	СРБ-6 СРБ-7	+ (1)	ФБиХ-6
Образовне и истраживачке организације	Факултети за шумарство	-		+ (1)	ХРВ-3	+ (1)	СРБ-8	-	
	Факултети за заштиту природе (екологију)	-		+ (1)	ХРВ-4	+ (1)	СРБ-9	-	
	Истраживачке организације (институти за шумарство)	+ (1)	СЛО-4	+ (1)	ХРВ-5	+ (1)	СРБ-10	-	
Невладине организације (НВО)	НВО у заштити природе	+ (1)	СЛО-5	+ (1)	ХРВ-6	-		+ (1)	ФБиХ-7
	Струковна удружења у шумарству	-		-		-		+ (1)	ФБиХ-8

Извор: оригинал

Source: Original

У односу на структуру испитаника, интервјуисано је седам представника јавне управе у шумарству и заштити природе, два представника јавних служби у шумарству и заштити природе, девет представника предузећа и организација за газдовање државним шумама и управљање ЗП, седам представника образовних и истраживачких организација и четири представника невладиних организација. За прикупљање података, коришћен је упитник састављен од пет група питања, везаних за:

- климатске промене;
- стратешке и законодавне оквире шумарства и заштите природе, са посебним освртом на проблематику климатских промена;
- институционалне оквире шумарства и заштите природе, са посебним освртом на надлежности у вези са ублажавањем негативних ефеката и прилагођавањем климатским променама;
- институционалну и међусекторску сарадњу;
- мере за ублажавање негативних ефеката и прилагођавање климатским променама.

Упитник се састојао од 22 питања, уз комбинацију отворених и затворених питања. За потребе овог рада, анализирани су одговори на пет питања,

која се односе на регулаторне (стратешке и законодавне) оквири:

1. потреба за укључивањем питања климатских промена у шумарску и политику заштите природе;
2. потреба да регулаторни оквири других сектора (заштита природе, животна средина, енергија, рурални развој итд.), узимају у обзир улогу шума у управљању климатским променама;
3. постојање успешних политика управљања климатским променама на националном и регионалном (покрајинском) нивоу;
4. предуслови за успешност одређене политике управљања климатским променама;
5. потреба за унапређењем регулаторних оквира шумарства у погледу управљања климатским променама.

Испитаници су на питања 1-3 и 5 могли дати потврдан или одричан одговор или бити неодлучни, уз детаљно објашњење става. Питање 4 је било отворено, односно испитаници су самостално формулисали одговор и изнели мишљење о неопходним предусловима. Подаци су обрађени на два начина:

1. коришћењем методе анализе садржаја, при чему су за приказ одговора коришћене тзв. „advocate-opponent“ матрице;
2. анализом фреквенција (програм Microsoft Office Excel 2013), за обраду одговора на питања, који представљају прекидне (категоријске) варијабле.

У одабраним државама, анализирана¹² су стратешка и законодавна документа¹³ у шумарству и повезаним секторима и областима: климатске промене, (одрживи) развој, животна средина, заштита природе и енергетика.

3. РЕГУЛАТОРНИ ОКВИРИ ШУМАРСТВА И ПОВЕЗАНИХ СЕКТОРА

Стратешки оквири шумарства и повезаних сектора, којима се регулише управљање климатским променама у одабраним државама, приказани су у табели 2. Запажа се да су у свим државама (осим у ФБиХ) присутна стратешка документа у шумарству и заштити природе. Поред тога, све одабране државе су усвојиле стратешка документа у области (одрживог) развоја и енергетике. У Хрватској и Србији, усвојена су стратешка документа у сектору животне средине. У Словенији и БиХ постоје и кровна документа за управљање климатским променама. Стратешка документа сектора шумарства, истичу улогу шума прилагођавању климатским променама и њиховом ублажавању и прописују повећање површина под шумом, подизање

12 У складу са препорукама из претходних истраживања (Živojinović, I. et al., 2015; Ранковић, Н. et al., 2016/6), за претрагу садржаја стратешких и законодавних докумената, коришћени су следећи термини (кључне речи): климатске промене, ублажавање (негативних ефеката) климатских промена, прилагођавање климатским променама, утицај климатских промена, управљање климатским променама.

13 Документа за анализу су дефинисана на основу интервјуа са националним експертом за политику у области управљања климатским променама у Србији.

брзорастућих плантажа и одрживо газдовање шумама. Предвиђено је и спровођење истраживања капацитета различитих врста дрвећа и састојина, у погледу отпорности на екстремне временске прилике и прилагођавања климатским променама. Такође, истакнута је потреба за промоцијом коришћења производа од дрвета и биомасе за производњу енергије.

Табела 2. Стратешки оквири шумарства и повезаних сектора којима се регулише управљање климатским променама
Table 2 Strategic framework of forestry and related sectors regulating climate change governance

Сектор / област	Назив документа	Година усвајања	Извор
Словенија			
Шумарство	Резолуција о националном шумарском програму ¹⁴	2007.	Uradni list RS, št. 111/07
	Акциони план за повећање конкурентности ланца шумарство-дрвна индустрија до 2020.	2012.	Министарство за пољопривреду и животну средину и Министарство за привредни развој и технологије
Климатске промене	Стратегија прилагођавања словеначке пољопривреде и шумарства климатским променама	2008.	Министарство за пољопривреду, шумарство и исхрану
	Оперативни програм за смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште до 2020.	2014.	Влада Републике Словеније
(Одрживи) развој	Стратегија развоја Словеније до 2030.	2017.	Влада Републике Словеније
Заштита природе ²	Програм управљања Натура 2000 подручјима за период 2015-2020.	2015.	Влада Републике Словеније
Енергетика	Енергетски концепт Словеније	2018.	Влада Републике Словеније
	Резолуција о националном енергетском програму	2004.	Uradni list RS, št. 57/04
	Национални акциони план за обновљиве изворе енергије за период 2010-2020.	2010.	Влада Републике Словеније
Хрватска			
Шумарство	Национална шумарска политика и стратегија	2003.	Narodne novine, br. 120/2003
(Одрживи) развој	Стратегија одрживог развоја Републике Хрватске	2009.	Narodne novine, br. 30/2009
Животна средина	Национална стратегија заштите животне средине	2002.	Narodne novine, br. 46/2002
Заштита природе	Стратегија и акциони план заштите биолошке и предеоне разноликости Републике Хрватске за период 2017-2025.	2017.	Narodne novine, br. 72/2017
Енергетика	Стратегија енергетског развоја Републике Хрватске до 2020. године	2009.	Narodne novine, br. 130/2009
Србија			
Шумарство	Стратегија развоја шумарства	2006.	Службени гласник Републике Србије, бр. 59/2006
Климатске промене	Национална стратегија за укључивање Републике Србије у механизам чистог развоја Кјото протокола за секторе управљања отпадом, пољопривреде и шумарства	2010.	Службени гласник Републике Србије, бр. 8/2010
(Одрживи) развој	Национална стратегија одрживог развоја	2008.	Службени гласник Републике Србије, бр. 57/2008
Животна средина	Национални програм заштите животне средине	2010.	Службени гласник Републике Србије, бр. 12/10

Сектор / област	Назив документа	Година усвајања	Извор
Заштита природе	Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011. до 2018. године	2011.	Службени гласник Републике Србије, бр. 13/2011
	Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара	2012.	Службени гласник Републике Србије, бр. 33/2012
Енергетика	Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2025. године са пројекцијама до 2030. године	2015.	Службени гласник Републике Србије, бр. 101/2015
	Национални акциони план за коришћење обновљивих извора енергије	2013.	Службени гласник Републике Србије, бр. 53/2013
Федерација БиХ			
(Одрживи) развој	Стратегија развоја ФБиХ 2010-2020.	2010.	Влада ФБиХ
Животна средина	Стратегија заштите животне средине ФБиХ 2008-2018.	2008.	Федерално министарство туризма и животне средине
Енергетика	Стратешки план и програм развоја енергетског сектора Федерације БиХ	2008.	Федерално министарство енергије рударства и индустрије
	Акциони план Федерације БиХ за коришћење обновљивих извора енергије	2014.	Влада ФБиХ

Извор: оригинал

Source: Original

У Словенији је присутан стратешки документ, којим се директно регулише проблематика климатских промена. У осталим државама¹⁶, у току је припрема кровних докумената у области управљања климатским променама. У овим документима јасно је истакнута потреба за интеграцијом мера за ублажавање негативних ефеката и прилагођавање климатским променама у све секторске политике, као и испуњавање међународних обавеза у области управљања климатским променама. Стратегијом прилагођавања словеначке пољопривреде и шумарства климатским променама, предвиђене су и „...измене и дојуне постојеће ланислаиве (унапређење постојућа ириком дешавања и оиклањања последица ириродних нејотода, иромоција активностии у сектору шумарства, којима се смањује количина тасова са ефектом сиаклене башти и које, истовремено, иредстављају ирилађавање на климајске иромене, као што је, нпр. одржавање високе дрвне залихе, иошумљавање аутохтоним врстама, иревенција шумских пожара, и сл.)“ (2008).

14 Иако је назив документа Национални шумарски програм, у питању је стратешки документ, којим су прописани циљеви и мере развоја сектора шумарства.

15 У Словенији је у припреми Национални програм заштите природе до 2030. год. Документ је тренутно на међусекторском усклађивању, а следећи корак је усвајање од стране Владе Републике Словеније. Више информација је доступно на следећој адреси: http://www.mop.gov.si/si/priprava_nacionalnega_programa_varstva_okolja_2030/koraki_priprave_npvo_2030/

16 У Босни и Херцеговини, усвојен је документ Стратегија прилагођавања на климатске промене и нискоемисионог развоја за Босну и Херцеговину. У Хрватској је израђен Нацрт стратегије о климатским променама, који укључује све релевантне секторе. Стратегија је упућена Влади, а након тога ће бити прослеђена Хрватском сабору. У Србији је у току спровођење пројекта „Стратегија климатских промена са Акционим планом“ који финансира Европска унија из предприступних фондова (ИПА). Циљ пројекта је израда националне међусекторске Стратегије борбе против климатских промена са Акционим планом од стране Министарства заштите животне средине.

Поред тога, наглашена је потреба унапређења капацитета јавне шумарске службе за извештавање, дијагностификовање и прогнозирање, у односу на шуме и климатске промене. У стратешким документима (одрживог) развоја, са аспекта улоге сектора шумарства у управљању климатским променама, истакнуто је да природним ресурсима треба газдовати у складу са начелима одрживог развоја, како би се обезбедила њихова отпорност на климатске промене, као и прилагодљивост негативним ефектима ових промена. Поред тога, истакнут је и значај постојања енергетске ефикасности, односно коришћења обновљивих извора енергије (ОИЕ). У сектору заштите животне средине, у Хрватској је улога шумарства у процесима у вези са климатским променама јасно истакнута (нпр. спречавање закишељавања, ерозије и сабијања шумског земљишта, које настаје као последица лошег газдовања). У Србији, климатске промене се спомињу у контексту стабилизације и постепеног смањивања емисија гасова стаклене баште, као и израде инвентара ових гасова. Поред тога, истакнута је и потреба за повећањем енергетске ефикасности и увећаног коришћења ОИЕ, као и мониторингом стања шума. У области заштите природе, стратешким документима је наглашен значај одрживог газдовања шумама у борби са климатским променама. Такође, дефинисана је и потреба за ефикаснијим коришћењем природних ресурса и употребом биомасе из шума. Истакнута је и потреба за заштитом станишта и врста, како би се унапредила њихова отпорност на климатске промене. У свим стратешким документима у сектору енергетике, као један од приоритетних циљева, дефинисано је постизање енергетске ефикасности и повећање удела енергије добијене из обновљивих извора.

У одабраним државама, постоје бројна **законодавна документа** (табела 3), којима се регулише управљање климатским променама.

У свим државама усвојени су закони у шумарству (осим у ФБиХ) и повезаним секторима и областима (климатске промене, животна средина, заштита природе, енергетика). Закони о шумама наглашавају значај одрживог газдовања шумама. Ипак, присутне су разлике у државама, када је у питању регулисање управљања климатским променама. Тако је у Словенији прописана потреба за подршком оснивању удружења власника приватних шума, како би се повећала ефективност газдовања шумама и коришћење производа од дрвета и биомасе. У Хрватској је прописана процена утицаја климатских промена на шуме и шумско земљиште. У Србији, прописано је повећање површина под шумом и истакнут утицај шума у процесу складиштења угљеника и смањивању ефекта стаклене баште. У области климатских промена, треба истаћи да су све четири државе ратификовале Оквирну конвенцију Уједињених нација о климатским променама, Кјото протокол и Споразум из Париза. У складу са тим, донети су и закони којима је регулисано потврђивање ових докумената¹⁷. Овим документима јасно је истакнута улога шума прилагођавању климатским променама и њиховом ублажавању и прописана је обавеза подршке активностима у вези са повећањем повр-

17 У Босни и Херцеговини, одлуке о потврђивању међународних уговора доноси Председништво Босне и Херцеговине, односно ови послови се не врше на нивоу ентитета.

Табела 3. Законодавни оквири шумарства и повезаних сектора којима се регулише управљање климатским променама
Table 3 Legislative framework of forestry and related sectors regulating climate change governance

Сектор / област	Назив документа	Година усвајања	Извор
Словенија			
Шумарство	Закон о шумама	1993.	Uradni list RS, št. 30/93, 56/99 – ZON, 67/02, 110/02 – ZGO-I, 115/06 – ORZG40, 110/07, 106/10, 63/13, 101/13 – ZDavNepr, 17/14, 24/15, 9/16 – ZGLRS in 77/16
Климатске промене	Закон о потврђивању Оквирне конвенције Уједињених нација о промени климе	1995.	Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 13/95
	Закон о потврђивању Кјото протокола уз Оквирну конвенцију Уједињених нација о промени климе	2002.	Uradni list RS, št. 60/2002
	Закон о потврђивању Споразума из Париза	2016.	Uradni list RS, št. 77/2016
Животна средина	Закон о заштити животне средине	2004.	Uradni list RS, št. 39/06 – uradno prečiščeno besedilo, 49/06 – ZMetD, 66/06 – odl. US, 33/07 – ZPNačrt, 57/08 – ZFO-1A, 70/08, 108/09, 108/09 – ZPNačrt-A, 48/12, 57/12, 92/13, 56/15, 102/15, 30/16 in 61/17 – GZ
Заштита природе	Закон о заштити природе	1999.	Uradni list RS, št. 56/99, 31/00, 119/02, 22/03, 41/04, 96/04 in 46/14
Енергетика	Закон о енергетици	2014.	Uradni list RS, št. 17/14 in 81/15
Хрватска			
Шумарство	Закон о шумама	2005.	Narodne novine, br.140/05, 82/06, 129/08, 80/10, 124/10, 25/12, 68/12, 148/13, 94/14
Климатске промене	Закон о потврђивању Оквирне конвенције Уједињених нација о промени климе	1996.	Narodne novine, br. 2/1996
	Закон о потврђивању Кјото протокола уз Оквирну конвенцију Уједињених нација о промени климе	2007.	Narodne novine, br. 5/2007
	Закон о потврђивању Споразума из Париза	2017.	Narodne novine, br. 3/2017
Животна средина	Закон о заштити животне средине	2013.	Narodne novine, br. 80/13, 153/13, 78/15, 12/18
Заштита природе	Закон о заштити природе	2013.	Narodne novine, br. 80/13, 15/18
Енергетика	Закон о енергетској ефикасности	2014.	Narodne novine, br. 127/14
Србија			
Шумарство	Закон о шумама	2010.	Службени гласник Републике Србије, бр. 30/2010, 93/2012 и 89/2015
Климатске промене	Закон о потврђивању Оквирне конвенције Уједињених нација о промени климе	1997.	Службени лист Савезне Републике Југославије - Међународни уговори, бр. 2/97
	Закон о потврђивању Кјото протокола уз Оквирну конвенцију Уједињених нација о промени климе	2007.	Службени лист Савезне Републике Југославије - Међународни уговори, бр. 88/2007
	Закон о потврђивању Споразума из Париза	2017.	Службени гласник Републике Србије - Међународни уговори, бр. 4/2017
Животна средина	Закон о заштити животне средине	2004.	Службени гласник Републике Србије, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - др. закон, 72/2009 - др. закон, 43/2011 - одлука УС и 14/2016
Заштита природе	Закон о заштити природе	2009.	Службени гласник Републике Србије, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 - испр. и 14/2016
Енергетика	Закон о ефикасном коришћењу енергије	2013.	Службени гласник Републике Србије, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 - испр. и 14/2016
Федерација Босне и Херцеговине			
Животна средина	Закон о заштити животне средине	2003.	Službene novine Federacije BiH, br. 33/2003 i 38/2009
Заштита природе	Закон о заштити природе	2013.	Službene novine Federacije BiH, br. 66/2013
Енергетика	Закон о коришћењу обновљивих извора енергије и ефикасне когенерације	2013.	Službene novine Federacije BiH, br. 70/2013

Извор: оригинал

Source: Original

шина под шумом, одрживим управљањем и газдовањем шумама и очувањем шумских екосистема. У сектору животне средине, закони су усвојени у свим одабраним државама. Њима је прописана потреба за одрживим коришћењем природних ресурса и промоција коришћења ОИЕ. У Хрватској и Србији су од значаја и закони о заштити ваздуха, којима је регулисана заштита озонског омотача и смањење загађења ваздуха. У законима у области заштите природе је управљање климатским променама регулисано на посредан начин, кроз одрживо коришћење природних добара и ресурса. У сектору енергетике, законима је регулисана енергетска ефикасност и прописана обавеза усвајања мера којима се промивише и подржава повећање удела енергије добијене из обновљивих извора.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА¹⁸

Ставови испитаника о потреби за укључивањем питања климатских промена у шумарску и политику заштите природе су приказани у табели 4.

Анализом ставова испитаника из све четири одабране земље југоисточне Европе, у односу на потребу за укључивањем питања климатских промена у шумарску и политику заштите природе, уочено је да разлике у ставовима

Табела 4. Ставови испитаника о потреби за укључивањем питања климатских промена у шумарску и политику заштите природе
Table 4 Attitudes of respondents toward the need to include climate change issues in forestry and nature conservation policy

		СЛО	ХРВ	СРБ	ФБиХ
Јавна управа у шумарству и заштити природе	Министарство надлежно за шумарство	+	/	+	+, +
	Министарство надлежно за заштиту природе	+	/	+	+
Јавна служба у шумарству и заштити природе	Јавна служба у шумарству	+	/	/	/
	Јавна служба у заштити природе	/	/	+	/
Предузећа и организације за газдовање државним шумама и управљање ЗП	Предузећа за газдовање државним шумама	/	+	+, +	+, +
	Предузећа и организације за управљање заштићеним подручјима	/	+	+, +	+
Образовне и истраживачке организације	Факултети за шумарство	/	+	+	/
	Факултети за заштиту природе (екологију)	/	+	+	/
	Истраживачке организације (институти за шумарство)	+	+	+	/
НВО	НВО у заштити природе	+	+	/	+
	Струковна удружења у шумарству	/	/	/	+

Легенда: + ДА; - НЕ, +/- НЕ ЗНАМ, / није обављен интервју

Извор: оригинал

Source: Original

¹⁸ Део резултата је саопштен на „IUFRO 125th Anniversary Congress: Interconnecting forests, science and people“, који је одржан у периоду 18-22.09.2017. год. у Фрајбургу (Немачка)..

не постоје. Сви испитаници су једнообразно потврдили потребу укључивања питања климатских промена у шумарску и политику заштите природе. Испитаници су своје ставове образложили изношењем чињеница о угрожености шумских екосистема од последица климатских промена, али и значајем шума у процесу прилагођавања климатским променама и њиховом ублажавању. Представник предузећа за газдовање државним шумама из ФБиХ истакао је да су *„...управо шуме најдиректније угрожене од климатских промена, ма како јој да се те промене неуобичајено манифестују. Зато је врло важно да се климатским променама посвети велика пажња у шумарској полицији. И разне институције, од нивоа државе до нивоа општине, морају бити укључене у решавање ових проблема“* (ФБиХ-5). Сличног је става и представник предузећа за управљање заштићеним подручјима из Србије, који сматра да питање борбе са климатским променама обавезно треба укључити у обе политике, јер *„...климатске промене већ имају нејаван утицај на шумарство и тај утицај ће се у будућем периоду само повећавати, па је неопходно дати одговарајуће смернице за ублажавање нејавних ефеката и прилагођавање, у виду конкретних активности“* (СРБ-7).

Ставови испитаника о потреби да регулаторни оквири других сектора (животна средина, заштита природе, енергија, рурални развој итд.) узму у обзир улогу шума у управљању климатским променама су приказани у табели 5.

Сви испитаници сматрају да постоји потреба за препознавањем улоге шума у управљању климатским променама, у регулаторним оквирима сектора повезаних са шумарством. Већина испитаника је навела и који сектори би требало посебно да се ангажују у овом процесу. Тако се уочава да испитаници посебно истичу да улога шума у процесу управљања климатским променама треба да буде узета у обзир приликом формулисања регулаторних оквира енергетике, животне средине и пољопривреде. Поред тога, седам испитаника (24,1%) сматра да сви сектори треба да препознају и истакну улогу шума у прилагођавању климатским променама и њиховом ублажавању.

Представник предузећа за газдовање државним шумама из Хрватске је истакао да је *„...неопходно усклађивање са законодавним оквирима шумарског сектора на начин да не стварају у друштво план шуме и одрживо газдовање шумама“* (ХРВ-1). Поред тога, представник јавне управе у шумарству из ФБиХ је нагласио да је *„...неопходно да се посвети полицијска сарадња и међусекторски дијалог између шумарства и заштите природе (као и осталих сектора: водoprивреде, енергије, пољопривреде, руралног развоја, просторног планирања и сл.) како би се питања климатских промена обухватила заједнички и свеобухватно. Изоловано деловање у оквиру само једне секторске политике не може на конзистентан начин адресирати сложену проблематику климатских промена“* (ФБиХ-2). Представник образовне организације у шумарству из Србије сматра да *„...све секторске политике, али највише оне које у свом делокрућу управљају просторним променама: просторни, урбани и рурални развој, енергетика, водoprивреда, шумарство, заштитна природа, животна средина, пољопривреда, треба да узму у обзир значај шума. Адекватним планирањем и просторном дистрибуцијом шумске земљишта могуће је утицати и на адаптацију на климатске промене“* (СРБ-9).

Табела 5. Ставови испитаника о потреби за препознавањем улоге шума у управљању климатским променама

Table 5 Attitudes of respondents toward the need to identify the role of forests in climate change governance

		СЛО	ХРВ	СРБ	ФБиХ
Јавна управа у шумарству и заштити природе	Министарство надлежно за шумарство	+	/	+	+, + (заштита природе и енергетика)
	Министарство надлежно за заштиту природе	+(просторно планирање, енергетика)	/	+(заштита природе, животна средина, енергетика)	+(дрвна индустрија, заштита природе и туризам)
Јавна служба у шумарству и заштити природе	Јавна служба у шумарству	+(заштита природе)	/	/	/
	Јавна служба у заштити природе	/	/	+	/
Предузећа и организације за газдовање државним шумама и управљање ЗП	Предузећа за газдовање државним шумама	/	+(пољопри-вреда)	+, +	+(енергетика) +
	Предузећа и организације за управљање заштићеним подручјима	/	+	+, + (сви сектори)	+(сви сектори)
Образовне и истраживачке организације	Факултети за шумарство	/	+	+(сви сектори, а посебно енергетика, водопривреда, животна средина)	/
	Факултети за заштиту природе (екологију)	/	+	+(сви сектори, а посебно пољопривреда, енергетика, животна средина)	/
	Истраживачке организације (институти за шумарство)	+(енергетика)	+(сви сектори)	+	/
НВО	НВО у заштити природе	+(просторно планирање, пољопривреда, животна средина, енергетика)	+(сви сектори)	/	+(енергетика)
	Струковна удружења у шумарству	/	/	/	+(животна средина)

Легенда: + ДА; - НЕ, +/- НЕ ЗНАМ, / није обављен интервју

Извор: оригинал

Source: Original

Ставови испитаника о постојању успешних политика управљања климатским променама на националном и регионалном (покрајинском) нивоу, приказани су у табели 6.

Док су ставови испитаника везани за претходна два питања били једнообразни, на питање да ли постоје успешне политике управљања климатским променама на националном и регионалном (покрајинском) нивоу, мишљења се разликују. Ставови представника јавне управе (СЛО, ФБиХ, СРБ) су различити у односу на сектор у ком су запослени. Тако су представници министарстава надлежних за шумарство у све три државе сагласни да не постоје успешне политике управљања климатским променама на националном и регионалном (покрајинском) нивоу. Са друге стране, представник министарстава надлежног за заштиту природе у Словенији, сматра да такве политике постоје, наводећи да „...успешне политичке мере за умањење очигледних последица негативних ефеката климатских промена“ (СЛО-2). Представник јавне управе у заштити природе у Србији сматра да „...постоје покушаји, али нису успешни. Све политике су, до сада, декларативне, али не постоји свест да треба да се примене“ (СРБ-2) Представници јавне управе који су изразили ставове да успешне политике не постоје наводи да политике треба „...да буду реалне, практичне и услашене (хоризонтално и вертикално) и подржане од стране кључних политичких актера“ (ФБиХ-1), али и да „...политике нису повезане као ни спровођење“ (СРБ-1). Док представник јавне службе у шумарству из Словеније „...није уознао са постојањем такве политике“ (СЛО-3), представник

Табела 6. Ставови испитаника о постојању успешних политика управљања климатским променама

Table 6 Attitudes of respondents toward the existence of successful climate change policies

		СЛО	ХРВ	СРБ	ФБиХ
Јавна управа у шумарству и заштити природе	Министарство надлежно за шумарство	-	/	-	-, -
	Министарство надлежно за заштиту природе	+	/	-	-
Јавна служба у шумарству и заштити природе	Јавна служба у шумарству	+/-	/	/	/
	Јавна служба у заштити природе	/	/	+	/
Предузећа и организације за газдовање државним шумама и управљање ЗП	Предузећа за газдовање државним шумама	/	+	-, -	-, +/-
	Предузећа и организације за управљање заштићеним подручјима	/	-	+, -	+/-
Образовне и истраживачке организације	Факултети за шумарство	/	-	-	/
	Факултети за заштиту природе (екологију)	/	-	-	/
	Истраживачке организације (институти за шумарство)	-	-	+/-	/
НВО	НВО у заштити природе	+	-	/	-
	Струковна удружења у шумарству	/	/	/	-

Легенда: + ДА; - НЕ, +/- НЕ ЗНАМ, / није обављен интервју

Извор: оригинал

Source: Original

јавне службе у заштити природе из Србије сматра да „...*јос*тоје *јо*кушаји, на *ј*риме*р* кроз *ј*оли*т*и*к*е *у*б*л*ажаван*ј*а *к*ли*м*а*т*и*с*ких *ј*ромена као *г*ео *о*бавеза *К*јо*т*о *ј*ро*ј*окола” (СРБ-3). Став представника предузећа за газдовање државним шумама из Хрватске је да се шумарска политика Хрватске може сматрати успешном, која, услед позитивног утицаја „...на *ј*овећање *г*рвне *з*алихе и *с*кладиш*т*ење *СО*₂ *з*аси*у*рно *и*ма *и* *у*б*л*ажав*а*јући *е*фе*к*а*т*и *н*а *н*е*и*а*т*ивне *е*фе*к*т*е* *к*ли*м*а*т*и*с*ких *ј*ромена” (ХРВ-1). Оба представника ЈП за газдовање државним шумама из Србије и један представник из ФБиХ су става да успешне политике управљања климатским променама на националном, регионалном (покрајинском) нивоу не постоје, док се један представник ЈП за газдовање шумама није изјаснио. Ставови представника предузећа и организација за управљање заштићеним подручјима су подељени. Један представник предузећа за управљање заштићеним подручјима из Србије сматра да су постојали покушаји и да су политике биле потенцијално успешне, наводећи као пример „...*на*кнаду за *о*и*ш*е*к*орисне *ф*унк*ц*и*ј*е *ш*ума, *ј*ре*м*а *З*акону *о* шумама *из* 2010. *ј*одине, *к*оја је *с*ада *у*кинута. *Т*о је *б*ила *д*обра *и*деја, *а*ли *н*ије *р*еализована *до* *к*раја“. Испитаник из Хрватске (ХРВ-2) и други представник предузећа за управљање заштићеним подручјима из Србије (СРБ-7), истичу да такве политике не постоје. Представници образовних организација Хрватске и Србије сматрају да успешне политике управљања климатским променама не постоје, уз напомену да „...*ј*ос*т*ојеће *ј*оли*т*и*к*е *н*ису *д*е*ф*ини*с*ање *д*овољно *ј*рецизно, *к*ао *и* *д*а *н*ису *д*е*ф*инисани *ј*асни *м*ер*љ*иви *и*ндика*т*и*о*ри” (СРБ-8). Док су представници истраживачких организација Хрватске и Словеније става да политике управљања климатским променама не постоје, представник из Србије (СРБ-10) није био сигуран у одговор на ово питање. Представници НВО из Хрватске и ФБиХ сматрају да успешне политике управљања климатским променама не постоје. Међутим, представник НВО из Словеније има став да таква политика постоји на локалном нивоу и то кроз „...*м*ере за *к*он*т*ролу *ј*о*ж*ара, *у*б*л*ажаван*ј*е *в*еј*т*рова, *а*да*т*и*а*цију *у*се*в*а” (СЛО-5).

Може се констатовати да сви испитаници из ФБиХ, који су дали одговор на ово питање, сматрају да не постоје успешне политике управљања климатским променама на националном нити регионалном (ентитетском) нивоу, док су одговори испитаника из других земаља подељени.

Ставови испитаника о **предусловима за успешност политике управљања климатским променама** су приказани у табели 7.

Најчешће поменути предуслови за успешност одређене политике управљања климатским променама су:

- међусекторска сарадња (37,9%);
- усклађивање националних политика различитих сектора (27,6%);
- економске (финансијске) мере (27,6%);
- сарадња између заинтересованих страна (20,7%);
- образовање и подизање свести јавности (17,2%);
- израда и имплементација акционих планова (10,3%).

Ставови представника јавне управе (СЛО, ФБиХ, СРБ) су да је као

Табела 7. Ставови испитаника о предусловима за успешност политике управљања климатским променама

Table 7 Attitudes of respondents toward the prerequisites for the success of the climate change policy

		СЛО	ХРВ	СРБ	ФБиХ
Јавна управа у шумарству и заштити природе	Министарство надлежно за шумарство	Међусекторска сарадња и усклађеност секторских политика	/	Унапређење Стратегије развоја шумарства, Повезивање стратегија, Иновације, Сарадња заинтересованих страна	Политички консензус, Финансије Јединствена национална политика, Јасне надлежности на различитим нивоима управљања
	Министарство надлежно за заштиту природе	Сарадња са заинтересованим странама из различитих сектора	/	Анализа потреба, одговорности и трошкова	Планирање активности уз учешће стручњака из различитих области, Систем за рано упозоравање на непогоде, Финансије
Јавна служба у шумарству и заштити природе	Јавна служба у шумарству	Међусекторска сарадња	/	/	/
	Јавна служба у заштити природе	/	/	Анализа потреба, Образовање заинтересованих страна различитих сектора	/
Предузећа и организације за газдовање државним шумама и управљање ЗП	Предузећа за газдовање државним шумама	/	Политичка воља, Свест јавности	Међусекторска сарадња, Финансије, Акциони план имплементације Усклађивање политика различитих сектора, Међусекторска сарадња	Оперативна сарадња са другим земљама Финансијска подршка Сарадња заинтересованих страна на различитим нивоима управљања, као и са другим земљама
	Предузећа и организације за управљање заштитеним подручјима	/	Међусекторска сарадња, Финансије, Образовање јавности	Усаглашавање пропис и закона Међусекторски консензус и сарадња	Јасна стратегија и акциони планови на националном нивоу, Финансијска средства
Образовне и истраживачке организације	Факултети за шумарство	/	Међусекторска сарадња		/
	Факултети за заштиту природе (екологију)	/	Образовање, Подизање свести јавности	Међусекторска сарадња, Мониторинг систем Иновације Међусекторска сарадња, Добра реализација закона	/
	Истраживачке организације (институтути за шумарство)	Консензус са различитим заинтересованим странама, Добар програм имплементације стратегија	Образовање, Структура организација (већа ефикасност)	Јасни циљеви, Подела одговорности Међусекторска сарадња	/
НВО	НВО у заштити природе	Сарадња различитих заинтересованих страна, Финансијска средства, Ефикасна комуникација	Образовање, План имплементације	/	Сарадња свих заинтересованих страна
	Струковна удружења у шумарству	/	/	/	Доступност финансијских средстава

Легенда: + ДА; - НЕ, +/- НЕ ЗНАМ, / није обављен интервју

Извор: оригинал

Source: Original

предуслов за успешност одређене политике управљања климатским променама потребна „...међусекторска координација активности различитих пољитика“ (СЛО-1), односно „...неопходно је утврдити јединствену државну (националну) пољитику са јасним надлежностима ентитета и кантона као и локалних заједница (општина)“ (ФБиХ-2), али и постићи „...пољитички консензус и обезбедити финансијска средства“ (ФБиХ-1), као и „...анализа пошредних трошкова и подела одговорности“ (СРБ-2). Представници јавне службе Словеније и Србије сматрају да је предуслов за успешност одређене политике управљања климатским променама „...заједничка и координирана сарадња између свих сектора који су укључени у планирање простора“ (СЛО-3), док је представник из Србије става да је потребна „...анализа пошреда и образовање радних група различитих сектора“ (СРБ-3). Став представника предузећа за газдовање државним шумама из Хрватске је да је главни предуслов за успешност одређене политике управљања климатским променама „...пољитичка воља и подизање нивоа свесности“ (ХРВ-1), док је представник из ФБиХ издвојио оперативну сарадњу са другим земљама и финансијску подршку (ФБиХ-4). Представници из Србије сматрају да је потребно „...повезивање различитих стратегија и сектора, као и израда акционог плана имплементације“ (СРБ-4).

Став представника организације за управљање заштићеним подручјима из ХРВ је да је потребна „...интерсекторска комуникација, финансије, образовано људство и образована јавност“ (ХРВ-2), док је један испитаник из Србије навео „...усаглашавање процеса и поштовање принципа шумарске струке“ (СРБ-6), а други „...шири консензус свих релевантних сектора, као и предузимање заједничких активности за смањење емисије CO₂“ (СРБ-7). Испитаник из ФБиХ је истакао да је неопходна „...јасна стратегија са акционим плановима на националном нивоу са могућностима за реализацију на нижим нивоима власти, уз осигурање стручних људских ресурса на свим нивоима. За спровођење акционих планова, свакако су пошредна и дефинисана финансијска средства са роковима реализације“ (ФБиХ-6). Представници образовних организација из Србије и Хрватске сматрају да је потребна међусекторска сарадња и мултидисциплинарни приступ, као и „...улажање у савремене алате који омогућавају израду дугорочнијих сценарија и модела“ (СРБ-8). Такође, истакнут је значај спровођења политика на локалном нивоу, уз објашњење да „...реализација законских смерница кроз оперативне пројекте, без добро организованог контрола не даје задовољавајуће резултате. Треба изражити интерес локалне заједнице у адаптацији на климатске промене и омогућити добру и стручну сарадњу са цивилним сектором“ (СРБ-9). Представник истраживачких организација из Словеније је става да је предуслов стварање консензуса са различитим заинтересованим странама, као и добар програм имплементације (СЛО-4), док испитаник из Хрватске сматра да је „...потребна и едукација и добра структура организација са увећаном ефикасношћу“ (ХРВ-5). Испитаник из СРБ истиче да је неопходно „...поставити јасне циљеве, јасну методологију спровођења и дефинисати поделу одговорности“ (СРБ-10). Представници НВО из Словеније и ФБиХ

заједничког су става да је предуслов сарадња различитих заинтересованих страна, као и доступност финансијских средстава (СЛО-5, ФБиХ-8), док је представник НВО из ХРВ става да је потребно и „...образовање и добар план имплементације” (ХРВ-6).

Ставови испитаника о потреби за **унапређењем регулаторних оквира шумарства са аспекта управљања климатским променама** приказани су у табели 8.

Већина испитаника, у све четири одабране државе, сматра да постоји потреба за унапређењем регулаторних (стратешких и законодавних) оквира шумарства са аспекта управљања климатским променама (односно у погледу ублажавања негативних ефеката и прилагођавања). Представници јавне управе (СЛО, СРБ, ФБиХ), истих су ставова, и сматрају да постоји потреба за унапређењем регулаторних оквира шумарства са овог аспекта. Ипак, представник министарства надлежног за заштиту природе у Србији истакао је да унапређења секторске политике, можда, и нису потребна, односно да је „...*много бијније да се мере, нпр. за њовећање њошумљености, заистиа и сироводе*” (СРБ-2). Представници јавне службе Словеније и Србије сматрају да је неопходно унапредити ове оквири, уз истицање да је евидентна „...*њојиреба за дојунама Націоналној шумској њројрама, њј. у њеја је њојиредно укључији нова сазнања о ујицијају шумарсјтва на климатјске њромене, али и ујицијаја климатјских њромена на еколојију шума*” (СЛО-3), уз „...*држе и ефикасније доношење докуменатја и сарадњу са друјим орјанизацијама и инсјијиуцијама*” (СРБ-3).

Табела 8. Ставови испитаника о потреби за унапређењем регулаторних оквира шумарства са аспекта управљања климатским променама
Table 8 Attitudes of the respondents toward the need to improve the regulatory frameworks of forestry from the aspect of climate change governance

		СЛО	ХРВ	СРБ	ФБиХ
Јавна управа у шумарству и заштити природе	Министарство надлежно за шумарство	+	/	+	+, +
	Министарство надлежно за заштиту природе	+	/	-	+
Јавна служба у шумарству и заштити природе	Јавна служба у шумарству	+	/	/	/
	Јавна служба у заштити природе	/	/	+	/
Предузећа и организације за газдовање државним шумама и управљање ЗП	Предузећа за газдовање државним шумама	/	+	+	+/-, +
	Предузећа и организације за управљање заштићеним подручјима	/	+	-, +/-	+
Образовне и истраживачке организације	Факултети за шумарство	/	+	+	/
	Факултети за заштиту природе (екологију)	/	+	+	/
	Истраживачке организације (институту за шумарство)	+	+	+	/
НВО	НВО у заштити природе	+	+/-	/	+/-
	Струковна удружења у шумарству	/	/	/	+

Легенда: + ДА; - НЕ, +/- НЕ ЗНАМ, / није обављен интервју

Извор: оригинал

Source: Original

Сва предузећа за газдовање државним шумама из ФБиХ, Хрватске и Србије, осим једног представника, потврдили су потребу за унапређењем регулаторних оквира шумарства, уз наглашавање да „...климатске промене јесу прејознаће, али нису директно сироведене у законе и шумарску политику“ (СРБ-5). Такође, истакнуто је да се „...кроз Закон о шумама, мора водити рачуна и о климатским променама, па макар и на локалном нивоу. У Закону о шумама мора бити један члан о вези о обавези корисника и власника шуме и њиховом доприносу сарадању изазивања конфликтних ситуација, које негативно утичу на борбу са климатским променама“ (ФБиХ-5). Представници предузећа и организација за управљање заштићеним подручјима из Хрватске и ФБиХ су сагласни са постојањем потребе за унапређењем регулаторних оквира шумарства, уз истацање да је „...по хитном поступку непосредна ревизија и усвајање Шумарског програма ФБиХ, шумарских политика с акцентом на ублажавање негативних ефеката климатских промена, као и законодавних решења у шумарству“ (ФБиХ-6). Један од испитаника из Србије је става да је битније „...радити на имплементацији стандарде, највише реалне мере подршке и формулисати их у складу са ситуацијом на терену и реалним потребама“ (СРБ-6). Представници образовних и истраживачких организација сматрају да постоји потреба за унапређењем оквира и то у смислу „...реформе едукације и образовног система“ (ХРВ-5), затим „...консултовање са светским примерима добре праксе“ (СРБ-9), и „...промене понашања у коришћењу енергије“ (СЛО-4). Представници НВО из ФБиХ и ХРВ нису били сигурни у одговор на ово питање, док је испитаник из Словеније става да постоји потреба за унапређењем регулаторних оквира шумарства са аспекта управљања климатским променама (СЛО-5).

5. ДИСКУСИЈА

Креирање националне политике у области климатских промена је комплексно и представља велики изазов. Дугорочни оквири и „...научна неизвесност у погледу утицаја истражују способности постојећих процеса одлучивања“ (Tompkins, E., Adger, W., 2005). Као резултат тога, „...реакције на климатске политике које се предузимају данас често зависе од ставова појединачних доносилаца одлука према ризику“ (Tompkins, E., Adger, W., 2005).

На нивоу ЕУ, државе чланице могу формулисати сопствене приступе управљању климатским променама. Неке од њих су усвојиле националне стратегије, креиране уз ангажовање бројних заинтересованих страна (Juhola, S., Westerhoff, L., 2011). Основни захтеви ЕУ, у овој области, су усаглашавање националних регулаторних оквира, са циљевима дефинисаним у бројним правно обавезујућим и необавезујућим документима (нпр. Зелена и Бела књига о прилагођавању климатским променама у Европи, Европска стратегија прилагођавања климатским променама, Климатско-енергетски пакет и др.). Претходна истраживања указују да су регулаторни оквири шумарства у Србији „...усклађени са бројном међуна-

родном регулативом, укључујући и ону која се односи на климатске промене“ (Ž i v o j i n o v i ć, I. et al., 2015). Међутим, претходне анализе су показале да су „...ишћања климатских промена слабо интeгpисана и углавном се јављају као генералне и индиректне изјаве у свим документима“ (Ž i v o j i n o v i ć, I. et al., 2015).

Претходна истраживања у сектору шумарства указују да, само ако су доносиоци одлука и друге заинтересоване стране „...убеђени да климатске промене могу бити претња...“, онда се могу „...успешно применити стратегије прилагођавања...“ и „...прегледају мере у будућности како би избегле негативне последице у будућности“ (Y o u s e f r o u r, R., H a n e w i n k e l, M., 2015). Представници заинтересованих страна, који су учествовали у овом истраживању, сагласни су у ставу да је неопходно укључити питања климатских промена у шумарску и политику заштите природе, истичући да, са једне стране, шуме имају веома значајну улогу у борби са климатским променама, али да су, у исто време, ови екосистеми веома угрожени.

Испитаници су сагласни у ставу да регулаторни оквири других сектора (а посебно енергетике, животне средине и пољопривреде), треба да узму у обзир улогу шума у прилагођавању климатским променама и њиховом ублажавању. То је установљено и у претходним истраживањима, где је истакнуто да мере за ублажавање негативних ефеката и прилагођавање климатским променама треба да буду интегрисане у бројне области политике: пољопривреда и рурални развој, саобраћај, енергетика, здравство, просторно планирање, шумарство и управљање водама (G u d u r i ć, I., 2013; F r ö h l i c h, J., K n i e l i n g, J., 2013). Већина испитаника сматра да у одабраним државама не постоје примери успешне политике управљања климатским променама. У претходним истраживањима, утврђено је да се изазови са којима се суочавају доносиоци одлука у шумарству, могу решити „...успостављањем флексибилне мешавине различитих политичких инструмената“ (S e r p ä l ä, R., 2009). То је нарочито важно, ако се има на уму да су за доношење „...шумарске и политике у области климатских промена надлежни различити сектори...“, као и да су у ове процесе „...укључене различите групе заинтересованих страна и експерата“ (2011/а). Постизање циљева дефинисаних у стратешким оквирима за управљање климатским променама је, са једне стране, у директној вези са законодавним оквиром, а са друге „...у мноме зависи и од неформалних пракси“ (B o u r i a d, L. et al., 2015). Такође, имплементација регулаторних оквира зависи и од прихватања и разумевања проблема климатских промена од стране свих заинтересованих страна, а посебно од оних које имају директан утицај на примену стратегија и закона (B l e n o w, K. et al., 2012). Ефикасност политика у области климатских промена може се побољшати укључивањем ове проблематике у друге секторе и области политике. Успостављање одговарајућих веза између функционално повезаних сектора повећава могућности за решавање проблема и може повећати ефикасност и делотворност регулаторних оквира. Побољшање ефикасности политике у области климатских промена се може постићи „...повећањем кохерентности политике, минимизирањем дуплирања и контрадикторних политика, решавањем компромиса и прихватањем могућности за синерги-

стиичке резултате у смислу повећања капацитета прилагођавања и смањења емисије гасова са ефектом стаклене баште“ (K o k, M., C o n i n s k, H., 2007).

Све претходно указује да побољшање међусекторске координације треба да буде „...први корак ка ефикасном и интегрисаном приступу“ (S e r r ä l ä, R., 2009) у овим процесима. Један од начина да се осигура разматрање вишеструких циљева је „...укључивање заинтересованих страна у процес одлучивања“ (H i l d é, M. et al., 2013). Међутим, претходна истраживања у Србији су показала да, „...на националном нивоу, не постоји системски организован процес извештавања између институција у вези са ишћањем климатских промена, што би било врло значајно“ (H o n и ћ, Д. et al., 2017). То је потврђено и другим истраживањима, где је као проблем дефинисано то што се „...комуникација између актера на националном и локалном нивоу врши само кроз законске документе и одговорности дефинисане у њима. Ниједна од тих организација није заочела било какве нове врсте комуникација“ (G u d u r i ć, I., 2013). Поред тога, утврђено је да су „...климатске промене тема која је преушћена индивидуалном интересу заинтересованих актера, а да координисане активности, пројекти и мере за побољшање комуникације, као и подизање свесности запослених и осталих актера не постоје“ (T o m i ć e v i ć D u b l j e v i ć, J., Ž i v o j i n o v i ć, I., 2017). Са овим су сагласни и испитаници из одабраних држава, који сматрају да је основни предуслов за успешност спровођења политике управљања климатским променама, управо, међусекторска сарадња.

6. ЗАКЉУЧЦИ

На основу резултата спроведеног истраживања, могу се извести следећи закључци:

- у одабраним државама не постоје разлике у погледу препознавања улоге шума у управљању климатским променама у стратешким документима сектора шумарства, јер је уочено да је она јасно истакнута. Такође, нису уочене ни разлике у препознавању улоге шума у законодавним оквирима, али су присутне разлике у регулисању управљања климатским променама кроз шумарство;
- разлике нису уочене ни у стратешким документима у области (одрживог) развоја и заштите природе, које, на индиректан начин, истичу улогу шума у процесу управљања климатским променама и наглашавају потребу за одрживим газдовањем, како би се обезбедила отпорност на климатске промене. Такође, разлике нису уочене ни у законодавним оквирима у области заштите природе, јер је улога шума наглашена на индиректан начин у свим посматраним државама;
- у сектору животне средине, постоје разлике у истицању значаја улоге шума у управљању климатским променама у стратешким документима у Хрватској (директно) и Србији (индиректно). Са друге стране, разлике нису уочене у законодавним оквирима, јер је у обе државе улога шума индиректно истакнута, кроз одрживо коришће природних ресурса и промоцију ОИЕ;

- у сектору енергетике, не постоје разлике у препознавању улоге шума у управљању климатским променама у одабраним државама, јер је у стратешким и законодавним оквирима, она истакнута на индиректан начин, кроз дефинисање потребе за повећањем удела енергије из обновљивих извора.

Испитаници у свим одабраним државама су препознали ризике и значај сектора шумарства у борби са климатским променама и указали на потребу за укључивањем питања климатских промена у шумарску и политику заштите природе. У складу са тим, њихови ставови су следећи:

- сви испитаници су сагласни да регулаторни оквири различитих сектора, нарочито енергетике, пољопривреде и животне средине, треба да узму у обзир улогу шума у прилагођавању климатским променама и њиховом ублажавању;
- већина испитаника сматра да успешне политике управљања климатским променама на националном и регионалном (покрајинском) нивоу не постоје, мада су уочене разлике између одабраних држава. Половина испитаника у Словенији сматра да такве политике постоје, док у Хрватској и Србији већина испитаника има супротно мишљење. У ФБиХ, сви испитаници сматрају да такве политике не постоје;
- најчешћи предуслови, који су спомињани за успешност одређене политике управљања климатским променама су међусекторска сарадња уз усклађивање националних политика различитих сектора и финансијске мере подршке, мада су овде присутне разлике између држава. Тако испитаници из Словеније и Србије наглашавају значај међусекторске сарадње, у Хрватској је истакнута едукација, док у ФБиХ сматрају да су финансијске мере подршке најзначајније;
- нису уочене разлике између одабраних држава у погледу ставова представника заинтересованих страна о потреби за унапређењем регулаторних оквира шумарства са аспекта управљања климатским променама, јер су, већином, сагласни да она постоји.

Може се констатовати, да је у одабраним државама присутан сложен регулаторни оквир за управљање климатским променама. Међутим, у Хрватској и Србији недостаје „кровни“ стратешки документ у овој области. Ипак, важно је нагласити да је потреба за интеграцијом проблематике управљања климатским променама, у све секторске политике, јасно препозната и истакнута, како у анализираним регулаторним оквирима, тако и од стране представника заинтересованих страна.

На основу изнетог, могу се дати и одређене **препоруке** за унапређења регулаторних оквира, као што су:

- наставак рада на изради и усвајању националне стратегије управљања климатским променама, са пратећим акционим плановима, у Хрватској и Србији;
- разматрање могућности израде националне стратегије прилагођавања сектора шумарства климатским променама у Хрватској, Србији и ФБиХ (као што је урађено у Словенији);

- израда и усвајање кровних закона о климатским променама, уз наглашавање улоге шумарства у процесу управљања климатским променама;
- усаглашавање националног законодавства различитих сектора (шумарство, животна средина, заштита природе, енергетика, и др.), са донетим кровним законом.

У наредним истраживањима је потребно анализирати мере за управљање климатским променама у Србији и одабраним државама централне и југоисточне Европе, као и надлежности институција и организација (институционални оквир) задужених за дефинисање и спровођење тих мера. Такође, значајно би било утврдити и ставове заинтересованих страна о институционалним оквирима и националним системима мера за управљање климатским променама и предусловима за њихово спровођење.

Захвалница: Аутори се најсрдачније захваљују др Мерсудину Авдибеговићу, редовном професору Универзитета у Сарајеву - Шумарског факултета; др Шпели Пездевшек Маловрх, ванредном професору Универзитета у Љубљани-Биотехничког факултета и MSc Марти Цурман, истраживачу Хрватског шумарског института (Завод за међународну научну сарадњу југоисточне Европе – EFISEE), који су учествовали у прикупљању примарних података (спровођењу интервјуа), у Босни и Херцеговини, Словенији и Хрватској, и, на тај начин, значајно допринели овом истраживању.

Напомена: Истраживање је реализовано у оквиру пројекта „Истраживања климатских промена и њиховог утицаја на животну средину - праћење утицаја, адаптација и ублажавање“, подпројекат „Социо-економски развој, ублажавање и адаптација на климатске промене“ (ев. бр. 43007, ев. бр. подпројекта 43007/16-III), финансираног од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

ЛИТЕРАТУРА

- Biesbroek, R., Swart, R.J., Carter, T., Timothy, R. (2010): *Europe adapts to climate change: comparing national adaptation strategies*. Global Environmental Change 20(3), Elsevier (440-450)
- Blennow, K., Persson, J., Tomé, M., Hanewinkel, M. (2012): *Climate Change: Believing and Seeing Implies Adapting*. PLoS One 7:e50182. doi: 10.1371/journal.pone.0050182
- Bouriaud, L., Marzano, M., Lexer, M., Nichiforel, L., Reyer, C., Temperli, C., Peltola, H., Elkin, C., Duduman, G., Taylor, P., Bathgate, P., Borges, J.G., Clerkx, S., Garcia-Gonzalo, J., Gracia, C., Hengeveld, G., Kellomäki, S., Kostov, G., Maroschek, M., Muys, B., Nabuurs, G.J., Nicoll, B., Palahi, M., Rammer, W., Ray, D., Schelhaas, M.J., Sing, L., Tomé, M., Zell, J., Hanewinkel, M. (2015): *Institutional factors and opportunities for adapting European forest management to climate change*, Regional Environmental Change Vol. 15, Issue 8, Springer (1595-1609)

- JAHYAP-JYH, 2018.

- Tokyo/New York (1–16)
- Ранковић, Н., Недељковић, Ј., Златић, М., Станишић, М., Нонић, Д. (2016/а): *Крећанње обима штејта од йриродних нейојода у шумама Србије и утицај йтемйерашуре и йадавина*, Гласник Шумарског факултета 114, Универзитет у Београду - Шумарски факултет, Београд. (201-2018)
- Ранковић, Н., Станишић, М., Недељковић, Ј., Нонић, Д. (2016/б): *Анализа стйрайеишких и законодавних оквира у шумарстйву и йовезаним секйорима: ублажавање нейайивних ефекайта климатйских йромена у Евройској унији и Србији*, Гласник Шумарског факултета 113, Универзитет у Београду - Шумарски факултет, Београд. (99-132)
- Reyer, C. B a c h i n g e r, J., B l o c h, R., H a t t e r m a n n, F., I b i s c h, P., K r e f t, S., L a s c h, P., L u c h t, W., N o w i c k i, C., S p a t h e l f, P., S t o c k, M., W e l p, M. (2012): *Climate change adaptation and sustainable regional development: a case study for the Federal State of Brandenburg, Germany*, Regional Environmental Change 12, Springer (523–542)
- S e p p ä l ä, R. (2009): *A global assessment on adaptation of forests to climate change*. Scandinavian Journal of Forest Research 24 (469–472)
- (2008): *Strategija prilagajanja slovenskega kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam*, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ljubljana
- Томићевић Дубљевић, Ј., Живојиновић, И. (2017): *Сочијални и економски аспекти градског зеленила и инвазивних врста у условима климатских промена*, У: Обратов-Петковић Д. (уред.): *Украсне и инвазивне биљке у условима климатских промена-утицаји и адаптације*, Монографија, Универзитет у Београду-Шумарски факултет, Београд (316-347)
- Тоm p k i n s, E., A d g e r, W. (2005): *Defining response capacity to enhance climate change policy*, Environmental science and policy 8, Elsevier (562–571)
- (2011/а): *Climate Change for Forest Policy-Makers: An approach for integrating climate change into national forest programmes in support of sustainable forest management*, FAO, Rome
- (2011/б): *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions – A Budget for Europe 2020*. European Commission final paper, COM (2011) 500 final. Brussel
- F r ö h l i c h, J., K n i e l i n g, J. (2013): *Conceptualising Climate Change Governance*, in: Knieling J., Leal Filho W. (Eds.), *Climate Change Governance*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg (9-26)
- H a n e w i n k e l, M., P e y o r n, J.L. (2014): *Tackling climate change-the contribution of scientific knowledge in forestry*, Annals of Forest Science Vol. 71, Issue 2, Springer (113–115)
- H i l d é, M., B o t e l e r, B., C a p r i o l o, A., C a s t e l l a r i, S., G i o r d a n o, F., J e n s e n, A., K a r a l i, E., M c G l a d e, K., M ä k i n e n, K., N i e l s e n, H., P e d e r s e n, A., R u s s e l, D., W e i l a n d, S. (2013): *Policy integration and knowledge use in the EU adaptation strategy*, Deliverable D2.1., BASE projekt
- (2007): *Climate Change 2007: Impacts, adaptation and vulnerability - Working group II contribution to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge. (973)
- C o r f e e - M o r l o t, J., C o c h r a n, I., H a l l e g a t t e, S., T e a s d a l e, P.J. (2011): *Multilevel risk governance and urban adaptation policy*. Climatic Change 104, Springer (169-197)
- Y o u s e f p o u r, R., H a n e w i n k e l, M. (2015): *Forestry professionals' perceptions of climate change, impacts and adaptation strategies for forests in south-west Germany*, Climatic Change 130, Springer (273–286)

REGULATORY FRAMEWORK FOR CLIMATE CHANGE GOVERNANCE IN FORESTRY AND RELATED SECTORS

*Jelena Nedeljković
Dragan Nonić
Nenad Ranković
Mirjana Stanišić*

Summary

Climate change (CC) governance is an emerging area, closely related to state and public administration systems and services, presenting a challenge to a variety of sectors, including forestry and related sectors and areas such as energy, nature conservation, environmental protection, sustainable, regional and rural development, agriculture and water management. This implies that variety of stakeholders such as public sector institutions and organizations, educational and research organizations, NGO's etc., are associated with the CC related problems whether in the processes of mitigation and/or adaptation. CC governance requires a dual approach to solving the problems associated both with mitigation and adaptation. A number of countries in Southeast Europe (SEE), such as Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina and Serbia, still being in a different stage of the accession to the European Union, have recognized the need for a proper CC governance within the regulatory frameworks of forestry and related sectors. However, the connections between these frameworks as well as the way they are functioning require additional research attention. The aim of the study was to define the content of the regulatory (strategic and legal) frameworks in forestry and related sectors, from the aspect of CC governance and stakeholders' attitudes towards this issue in the selected SEE countries. The purpose of the research was to indicate the possibility of improving the regulatory frameworks in terms of CC governance and the role of the forestry sector in this process. The subject of the research was the content of the analyzed regulatory frameworks, as well as the views of the respondents on this matter. The research methods were basic scientific methods of analysis and synthesis, comparative and statistical methods, as general scientific methods. The research technique was the individual structured interview, where judgmental sampling was applied by selecting representatives of institutions and organizations from selected SEE countries. In total 29 interviews were conducted in the period from November 2016 to April 2017. After explaining the aim of the research to all respondents via telephone contact, answers were collected partly through "face to face" interview or electronically, in case of inability of the respondent to find a time for a direct interview. The study analysis included the responses to five questions, referring to the respondents' attitudes towards regulatory (strategic and legal) framework, with an emphasis on the CC issues. Statistical data were processed using the program for cross-tabular calculations (*Microsoft Office Excel 2013*). The strategic and legal documents in forestry and related sectors and areas such as CC, (sustainable) development, environment, nature protection, and energy have been analyzed, in all four selected SEE countries. The analyzed strategic documents of forestry and related sectors in selected countries are recognizing the importance of the forestry sector in CC governance. Also, there is a number of legal documents regulating the CC governance present in all four selected countries. The study results show that respondents from all selected SEE countries uniformly recognized the need to include:

- the CC issues in forestry and nature protection policies;
- the role of forests in CC governance in regulatory framework of sectors related to the forestry.

Unlike the previous uniform answers, respondents had different opinions related to the existence of successful CC governance policies at the national and regional (provincial) level. While half of the respondents from Slovenia recognized the existence of the successful CC policies, the majority of respondents from Croatia and Serbia and all respondents from the Federation of Bosnia and Herzegovina have opposite opinion. The analysis also shows that 37.9% respondents considered cross-sectoral cooperation as a precondition for the success of a particular CC policy, 27.6% respondents considered harmonization of national policies of different sectors, while 27.6% respondents

considered economic (financial) measures as a main precondition for the success. Most respondents, in all selected countries believe that there is a need to improve regulatory forestry framework from the aspect of CC governance (i.e in terms of mitigation and adaptation). Based on the analysis, and in terms of improving the regulatory frameworks, it is recommended to continue work on the adoption of a national climate change strategy, with accompanying action plans, in Croatia and Serbia. Also, using the experiences from Slovenia, to consider the possibility of developing a national strategy for adapting the forestry sector to CC in Croatia, Serbia and the FBiH. Another recommendation is drafting and adoption of national umbrella laws on climate change. Harmonization of the national legislation of different sectors (forestry, environment, nature conservation, energy, etc.) with the adopted umbrella law is also recommended. Additionally, it would be necessary to emphasize the role of forestry in climate change governance in the adopted umbrella law.